

Linda Berg och Klara Bové*

Svenskarnas attityder till EU har stabiliserats

Analys av SOM-institutets undersökning 2015

Sammanfattning

Trots ett turbulent 2015 visar SOM-institutets mätningar att varannan svensk är för det svenska medlemskapet i EU, precis som förra året. Lika stabilt är motståndet mot euron, där sju av tio svenskar de senaste fem åren har svarat att det är ett dåligt förslag att införa euron som valuta. Ett turbulent år väcker också frågor om sammanhållning och europeisk identifikation. Rapporten visar att svenskarnas identifikation med Europa är klart svagare än identifikation med Sverige och andra regionala geografiska nivåer. De som identifierar sig med Europa är främst kvinnor, högutbildade, höginkomsttagare och personer som själva eller vars föräldrar har växt upp i ett annat EU-land. I rapporten testas två klassiska förklaringskategorier till EU-attityder: egennytta och identitet. Bägge visar sig spela roll. Yngre, de med högre utbildning och inkomst och de som står mer till höger politiskt är något mer positiva till EU. Även under kontroll för dessa faktorer så kvarstår sambandet att personer som identifierar sig med Europa också är mer positivt inställda till EU. Rapporten avslutas med en presentation av att det finns stor variation i uppfattningar om hur medlemskapet har påverkat Sverige inom ett antal områden. Människors uppfattningar om hur dessa sakfrågor påverkar Sverige spelar också roll för deras inställning till EU. Starkast polarisering finns mellan de som gör positiva respektive negativa bedömningar av EU-medlemskapets påverkan på sysselsättningen, brottsbekämpningen och miljön.

1 Inledning

År 2015 var fyllt av utmaningar för Europa som helhet och för Europeiska unionen (EU). Bristande förmåga att hantera flyktingsituationen, reformer av EMU och en brittisk kampanj inför folkomröstningen om EU-medlemskapet är några exempel på omdebatterade frågor. När Europeiska rådets ordförande Donald Tusk öppnade sitt anförande inför Europaparlamentet i januari 2016 sammanfattade han det gångna året med att lyfta fram dessa kriser och utmaningar, men poängterade också att han ansåg att unionens styrka ligger i dess sammanhållning. Mycket kritik har riktats mot EU och dess olika institutioner för att inte tillräckligt mycket görs för att förbättra eller förändra de situationer som

uppfattas som problematiska. Det har också blivit tydligt hur olika uppfattningar regeringarna i EU:s medlemsstater har i dessa frågor, och hur svårt det är att få till ett enat agerande när medlemsstaterna drar i olika riktning. Många europeiska länder har en fortsatt mycket tuff ekonomisk situation och konsekvenser av kraftiga nedskärningar inom framförallt offentlig sektor har lett till stora utmaningar, protester och misstro bland de medborgare som drabbats värst.

I ljuset av missnöje och osäkerhet har även politiken radikaliserats. Spänningar och motsättningar mellan olika grupper har ökat och tonen i samtalsklimatet har hårdnat. Inte bara nyttan av europeisk integration används som

* Linda Berg är statsvetare och föreståndare för Centrum för Europaforskning (CERGU) vid Göteborgs universitet. Tillsammans med professor Henrik Ekengren Oscarsson var hon primärforskare för den svenska Europaparlamentsvalsundersökningen 2014. Klara Bové, har en masterexamen i Europakunskap och är biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet.

argument i diskussioner om det egna landets medlemskap i EU, utan även olika uppfattningar om i vilken utsträckningar medborgarna känner sig som européer eller inte.

Europa och EU är inte samma sak, och åsikter om den politiska organisationen EU behöver inte spegla känslomässiga uppfattningar om att uppfatta sig själv som europé. I den här rapporten kommer vi att undersöka båda dessa fenomen. Vi börjar med en översikt över hur svenskarnas attityder till EU har förändrats över tid, och fördjupar sedan analysen genom att visa på hur dessa attityder varierar med vilka aspekter av samarbetet som står i fokus. Därefter går vi över till frågan om svenskarnas känslor av identifikation (sambhörighet) med Europa som helhet och vilka samhällsgrupper som framförallt hyser sådana känslor. I rapportens tredje del introducerar vi två huvudsakliga förklaringar till variation i attityder till EU – egen nytta och identifikation – och analyserar vilken betydelse dessa faktorer kan ha för att förklara svenskars attityder till EU. Vi avslutar rapporten med ytterligare en viktig aspekt: uppfattningar om EU-medlemskapets påverkan inom olika sakområden och hur detta hänger ihop med attityd till medlemskapet.

2 Stabilt stöd för svenskt EU-medlemskap

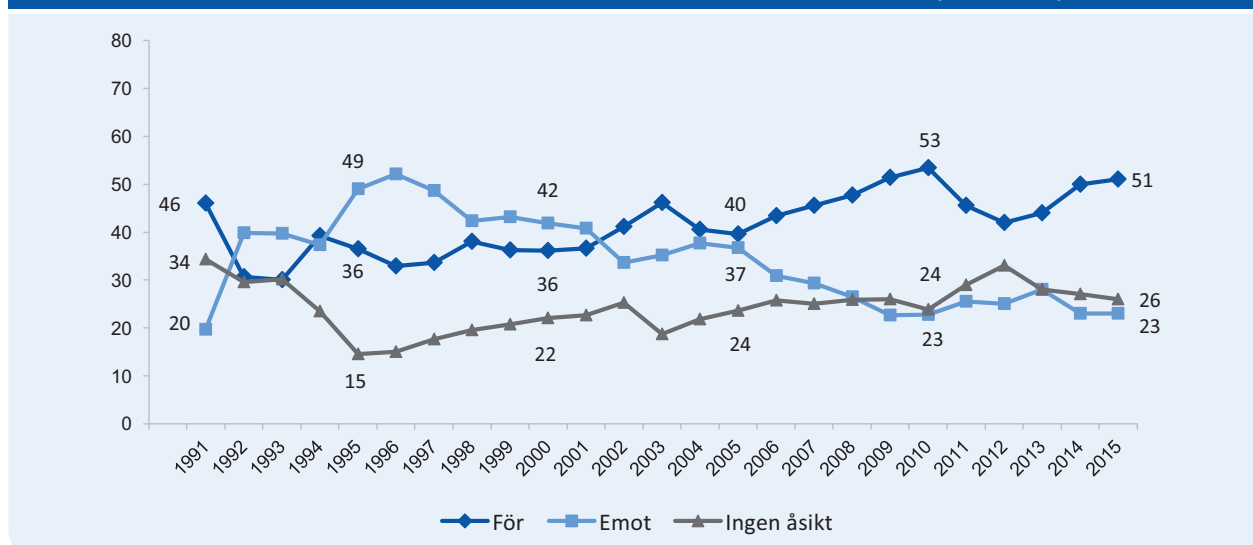
Givet den turbulenta hösten 2015 hade det varit ganska väntat att se en viss nedgång i stödet för det svenska medlemskapet i EU. Särskilt i ljuset av att det skedde en påtaglig ökning i antalet svenskar som var för det svenska EU-medlemskapet hösten 2014, jämfört med åren innan.

Vad som dock framgår av figur 1 är att fördelningen mellan hur stor andel av befolkningen som är för, emot eller inte har någon åsikt om medlemskapet, i princip är likadan hösten 2015 som hösten 2014.

SOM-institutets mätningar av stödet för det svenska medlemskapet går tillbaka ända till 1991. Under hela 1990-talet var motståndarna till det svenska medlemskapet fler än anhängarna. Först efter millennieskiftet och det svenska ordförandeskapet under våren 2001 ökade stödet för medlemskapet, och andelen som är för ett svenskt medlemskap i EU har därefter hela tiden varit större än den som har varit emot, även om opinionen periodvis har svängt kraftigt. Vid den stora utvidgningen 2004 sjönk opinionen tillfälligt för att bara två år senare öka, en ökning som sedan fortsatte under slutet av 00-talet. Den andra östutvidgningen 2007 med EU:s två fattigaste länder Rumänien och Bulgarien återföljdes däremot inte av ett sjunkande stöd för det svenska medlemskapet detta år, utan det blev istället det år då den stora ökningen av andelen positiva till medlemskapet inleddes.

År 2009 och 2010 var stödet för det svenska EU-medlemskapet som allra störst, strax över 50 procent. Stödet sjönk dock påtagligt de efterföljande åren, i samma veva som konsekvenserna av den ekonomiska krisen blev mer noterbara även i Sverige. Den nedåtgående trenden bröts 2013 och följdes av den uppgång och stabilisering som nu kan ses.

FIGUR 1 FÖR ELLER EMOT DET SVENSKA MEDLEMSKAPET I EU 1991-2015 (PROCENT)

Kommentar: Enkätfrågan lyder: "Vilken är Din åsikt om det svenska medlemskapet i EU?" med svarsalternativen: "I huvudsak för det svenska medlemskapet i EU (För); I huvudsak emot det svenska medlemskapet i EU (Emot); Har ingen bestämd åsikt i frågan." Procenten har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågan.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1991-2015.

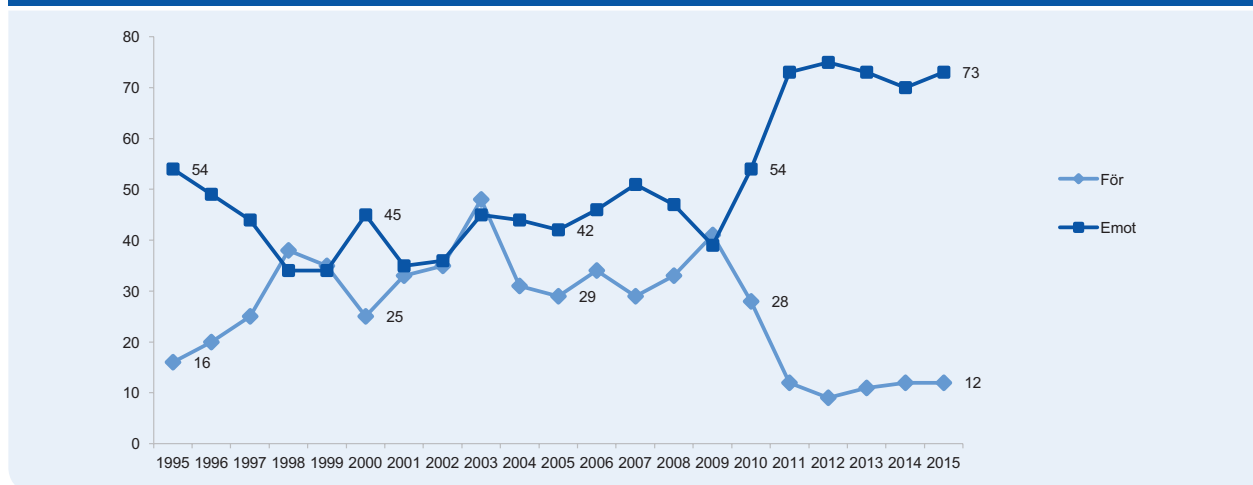
Det stabila stödet för det svenska medlemskapet i EU ska däremot inte tolkas som en allmän "EU-entusiasm" för mer integration, eller ett generellt stöd för alla EU:s institutioner eller politiska beslut - snarare tvärtom. Frågan om euron är ett tydligt exempel på detta. Som framgår av figur 2 är det nu femte mätningen i rad (sedan år 2011) som drygt sju av tio svenskar tycker att det är ett dåligt förslag att Sverige ska införa euron som valuta. Under nästan hela mätperioden sedan 1995 har motståndet till euron varit klart större än stödet. Endast tre korta tillfällen avviker från mönstret. Det första tillfället var i slutet av 1990-talet när euron startade som virtuell valuta. Det andra tillfället var 2003, året då Sverige höll folkomröstning om euron (Oscarsson & Holmberg 2004). Det tredje tillfället var i den ekonomiska krisens inledning då det fanns en viss oro över hur en liten nationell valuta skulle klara sig. Men i ljuset av att svensk ekonomi klarade krisen bättre än de flesta euroländer så har opinionen istället därefter varit stabilt emot införandet av euron som valuta i Sverige.

Som illustreras väl av skillnaden mellan åsikter om svenskt EU-medlemskap, respektive att införa euron som valuta, så har svenska folket förhållandevis nyanserade och varierade EU-attityder beroende på vad det handlar om för konkreta frågor. Det är en av flera anledningar till att SOM-undersökningarna på senare år har ställt flera olika sorters frågor som rör EU. På så vis finns möjlighet att jämföra och mäta flera olika aspekter av attityder som rör EU. Även om dessa mätserier inte går lika långt tillbaka i tid, så är det en fördel att ha flera olika frågor som möjliggör mer nyanserade analyser av svenskarnas attityder.

I figur 3 har vi samlat alla frågor som handlar om attityder till EU i SOM-undersökningarna mellan 2010 och 2015. I figuren visas enbart procentandelen som har angett ett positivt inställt svar, oavsett hur starkt detta har varit (t.ex. redovisas andelen som har svarat att deras inställning till EU är mycket eller ganska positiv tillsammans, liksom andelen som har svarat att det är ett mycket eller ganska dåligt förslag att Sverige bör utträda ur EU). Den uppgång som kunde ses 2014 för alla frågor utom frågan om euron, uppvisar nu ett lite mer blandat mönster. Generellt sett är trenden stabil för frågor om det svenska EU-medlemskapet i sig, där strax över 50 procent anger ett svar i positiv riktning. Även den generella frågan om allmän inställning till EU (kategori D) är också stabil; 39 procent anger att de allmänt sett är mycket eller ganska positiva till EU.

Det som däremot har förändrats jämfört med 2014 är att det har skett en nedgång i hur stor andel som svarar att de är mycket eller ganska nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar i EU (kategori C ovan), en nedgång från 50 till 44 procent. På liknande sätt har andelen som svarar att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för EU-kommissionen och Europaparlamentet minskat, från 22 procent 2014 till 17 procent 2015. Nedgången är likadan för bägge institutionerna. Det är i sig inget ovanligt att svenskars attityder till demokratins funktionssätt och de politiska institutionerna är som högst i samband med valår. En sådan valårseffekt kan vi även se när det gäller förtroendet för de nationella politiska institutionerna (Oscarsson & Holmberg 2013). Stödet för fördjupad integration är också snarast försvagat, endast 13 procent av svenskarna anser

FIGUR 2 EURO-OPINIONEN I SVERIGE 1991–2015 (PROCENT)

Kommentar: Procent har beräknats bland personer som besvarat enkätfrågorna. Åren 2003 – 2005 var frågan "Sverige bör bli medlem i EMU?" och 2006 – 2015 "Sverige bör införa euro som valuta?". Svarsalternativen har genomgående varit: "mycket bra förslag, ganska bra förslag, varken bra eller dåligt förslag, ganska dåligt förslag, mycket dåligt förslag". I figuren har mycket/ganska bra förslag definierats som för euro medan mycket/ganska dåligt förslag klassificerats som emot euro.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2015.

att det är ett mycket eller ganska bra förslag att Sverige bör verka för att EU utvecklas till ett Europas förenta stater (kategori G).

En summering av resultaten pekar mot att majoriteten av svenskarna är för det svenska medlemskapet i EU och vill inte att Sverige bör utträda. En betydande andel har också en positiv inställning till EU i största allmänhet. Däremot har uppfattningen om hur väl demokratin fungerar i EU minskat, förtroendet för EU:s institutioner är lågt, och det finns absolut inget folkligt stöd för en fördjupad integration. Det stämmer därmed ganska väl med tidigare resultat om att den vanligaste inställningen till EU bland svenskarna kan beskrivas som "status quo", dvs. det handlar om personer som är positiva eller likgiltiga till svenskt medlemskap i EU, och som inte vill ha någon förändring mot vare sig fördjupad integration eller utträde ut unionen (Berg & Vernersdotter 2015).

3 Identifikation med olika samhällsnivåer

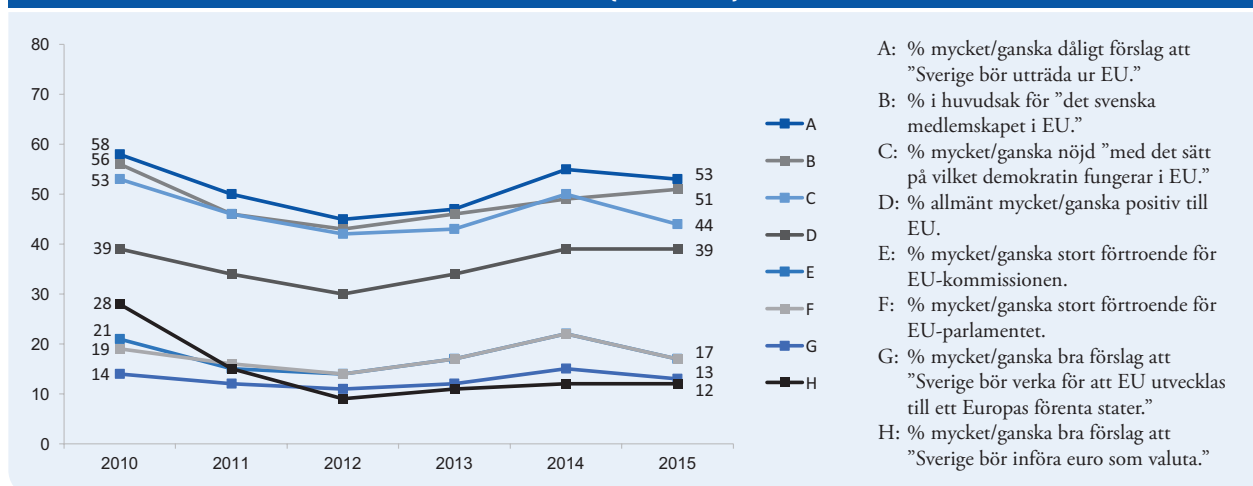
Som nämndes i inledningen har känslorargument som knyter an till identitet lyfts upp i diskussioner om EU:s framtid. I debatten inför den brittiska folkomröstningen om EU, har exempelvis företrädare för de som ville att Storbritannien skulle lämna EU använt slogans som "Britain first". Som exemplet visar ställs ofta en känsla av samhörighet och identifikation med den nationella nivån mot den europeiska nivån, vilket förutsätter identitetskänslor som är omöjliga

att förena. Sådana uppfattningar kan ställas mot tidigare forskning som visar att människor kan identifiera sig med flera olika samhällsnivåer samtidigt (Herrmann, Risse & Brewer 2004; Berg 2007).

När vi använder uttryck som europeisk identitet är det viktigt att vara medveten om att identitet i sig självt är ett brett begrepp som kan omfatta olika saker (Brubaker & Cooper 2000). I den här rapporten kommer vi att fokusera enbart på individers egna uppfattningar, och vi använder oss av en fråga om hur stark samhörighet de svarande anger att de känner med olika samhällsnivåer.¹ Figur 4 redovisar i vilken utsträckning de svarande identifierar sig med den ort/kommun där de bor, den region/det län där de bor, Sverige samt Europa.

Som framgår av figur 4 finns det ganska stora skillnader mellan hur stark identifikation (eller samhörighet) som svenskar känner med olika samhällsnivåer. Om vi tittar på de som anger att de känner ganska eller mycket stor samhörighet med respektive nivå kan vi se att identifikationen med Sverige är starkast (85 procent), följt av lokala (73 procent) och regionala (67 procent) samhällsnivåer, och sist samhörighet med Europa (57 procent). Att det ser ut på det viset kan teoretiskt förklaras med hjälp av två olika principer: distans- respektive närhetsprincipen (Lawler 1992). *Distansprincipen* innebär att människor förväntas känna starkast samhörighet med den eller de samhällsnivåer som har tillräckligt med

FIGUR 3 OPINIONSSTÖDET FÖR EU BLAND SVENSKA FOLKET
– ÅTTA OLIKA MÄTSERIER 2010–2015 (PROCENT)

Kommentar: Procentfördelningarna är beräknade på dem som har svarat på respektive fråga.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010 – 2015.

¹ Frågor om territoriell identifikation mäts på olika sätt i opinionsundersökningar. Ordet samhörighet (eng attachment) tillhör ett av de vanligaste. Tidigare studier har visat att svaren blir mycket lika även när andra ord, som hemmahörande, identifikation, stolthet m.fl. används. För mer utförlig diskussion om olika begrepp och operationaliseringar, se Berg 2007.

makt och resurser för att säkra människors välfärd. Det kan beskrivas som ett ömsesidigt utbyte mellan individen och staten som både förbättrar välbefinnandet för individen och statens funktion. *Närhetsprincipen* innebär däremot att människors identifikation förväntas vara starkast med den nivå som är dem närmast, dvs. den mest lokala nivån eftersom kännedom och mellanmänskliga relationer gynnas av närhet. Effekten antas sedan gradvis minska med avstånd (Lawler 1992).

Utifrån båda dessa principer kan det därmed förväntas att identifikationen med Europa ska vara svagast (störst uppfattat emotionellt avstånd, inget tydligt ansvar för människors välfärd och vardagsliv), vilket också är vad vi ser i figur 4. Endast en tredjedel så många uppger att de känner mycket hög samhörighet med Europa jämfört med Sverige. Det är också noterbart att alla nivåer utom den europeiska har en tydlig koppling till en politisk styrvnivå, dvs. en kommun, ett landsting (region) och den svenska staten. Identifikation med Europa är på det sättet mer vagt, eftersom föreställningen om vad Europa är kan skilja sig åt mellan olika människor. Europa är inte samma sak som EU, samtidigt som vissa personer tydligt associerar EU till Europa (Berg 2007).

4 Vem känner sig som europé?

Känslan av identifikation med Europa är överlag svagare än identifikationen med de övriga samhällsnivåerna, och uppvisar också en mycket större spridning i uppfattning. Vilka är det då som känner sig som européer? Från tidigare forskning vet vi att faktorer som att ha bott eller vuxit upp i ett annat europeiskt land kan ha betydelse för känslan av att identifiera sig med Europa, liksom att ha föräldrar som kommer från ett annat europeiskt land (Bruter 2005). Det är faktorer som knyter an till teoretiska förklaringar som handlar

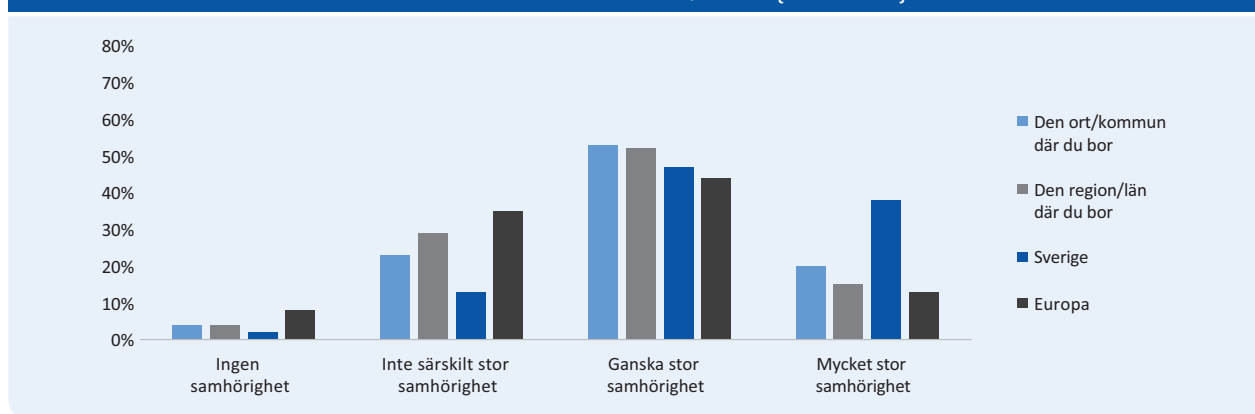
om personlig erfarenhet och socialisering. Andra faktorer som har visat sig ha betydelse för en starkare identifiering med Europa är att ha en starkare socio-ekonomisk status och att vara mer integrerad i samhället, något som till exempel kan handla om skillnader i utbildningsnivå och inkomst (Checkel & Katzenstein 2009).

I tabell 1 tittar vi närmare på identifikation med Europa (mätt som upplevd känsla av samhörighet) hos olika grupper. I svarsfördelningen kan vi se vissa mönster av skillnader mellan olika åldersgrupper och personer med olika utbildningsnivå.

Äldre personer känner sig mer som européer än vad yngre gör, högutbildade känner sig mer som européer än vad lågutbildade gör och höginkomsttagare känner sig mer som européer än vad låginkomsttagare gör. Dessa samband stämmer med de teoretiska förväntningarna. Vid en fördjupad analys av de olika gruppernas medelvärden ser vi dock att skillnaderna är små och i många fall inte signifikanta. Den låga spridningen i medelvärden indikerar att även om andelen som svarar att de antingen inte känner någon samhörighet eller mycket stor samhörighet skiljer sig åt mellan grupperna, så anger majoriteten av de svarande något av de två mittenalternativen: att de inte känner särskilt stor alternativt ganska stor samhörighet med Europa.

Lägst känsla av att vara europé återfinns bland personer med lägst utbildningsnivå, och högst känsla av att vara europé återfinns bland personer som själva är eller har någon förälder är uppvuxen i ett annat land i Europa. Både inom kategorin *eget uppväxtland* och inom kategorin *föräldrars uppväxtland* finns det signifikanta skillnader i grad av samhörighet med Europa mellan de olika grupperna. Mönstren ligger i linje med de teoretiska förväntningarna. Om vi utifrån

FIGUR 4 IDENTIFIKATION MED OLIKA SAMHÄLLSNIVÅER, 2015 (PROCENT)

Kommentar: Frågans exakta lydelse är: "Hur stor samhörighet känner du med...". Svarsalternativen framgår av figuren. Procentbasen utgörs av dem som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

TABELL 1 EUROPEISK IDENTIFIKATION HOS OLIKA GRUPPER, 2015 (PROCENT, MEDELVÄRDE OCH CRAMERS V)

	Ingen samhörighet	Inte särskilt stor samhörighet	Ganska stor samhörighet	Mycket stor samhörighet	Summa procent	Antal	Medelvärde
Samtliga	8	35	44	13	100	1 465	2,6
Kön CV: 0,08							
Kvinna	8	31	48	13	100	740	2,7
Man	8	39	41	12	100	721	2,6
Ålder CV:0,07							
16–29 år	11	35	46	8	100	201	2,5
30–49 år	8	37	44	11	100	397	2,6
50–64 år	5	38	45	12	100	388	2,6
65–85 år	9	30	45	16	100	478	2,7
Utbildning CV: 0,13							
Låg	18	35	35	12	100	207	2,4
Medellåg	11	40	40	9	100	413	2,5
Medelhög	6	36	46	12	100	335	2,6
Hög	4	29	50	17	100	488	2,8
Hushållsinkomst CV: 0,09							
Låg	13	36	39	12	100	396	2,5
Medel	7	36	44	13	100	614	2,6
Hög	5	32	51	12	100	377	2,7
Bosatt utomlands senaste 10 åren CV: 0,05							
Nej	8	36	44	12	100	1 268	2,6
Ja, i Norden	9	24	52	15	100	66	2,7
Ja, i övriga Europa	7	20	53	20	100	60	2,9
Ja, utanför Europa	12	36	40	12	100	69	2,5
Själv uppväxt utomlands** CV: 0,09							
Nej	8	35	45	12	100	1 262	2,6
Ja, i Norden	(5)	(48)	(33)	(14)	100	21	(2,6)
Ja, i övriga Europa	7	19	44	30	100	57	3,0
Ja, utanför Europa	(24)	(38)	(24)	(14)	100	37	(2,3)
Förälder uppväxt utomlands** CV: 0,08							
Nej	8	35	45	12	100	1 247	2,6
Ja, i Norden	3	38	51	8	100	66	2,6
Ja, i övriga Europa	4	30	42	24	100	95	2,9
Ja, utanför Europa	18	40	33	9	100	57	2,3
Sambörighet med Sverige*** CV:0,40							
Ingen samhörighet	90	7	0	3	100	57	1,2
Inte särskilt stor samhörighet	24	61	10	5	100	190	2,0
Ganska stor samhörighet	4	41	53	2	100	691	2,5
Mycket stor samhörighet	4	20	47	29	100	554	3,0
Sambörighet med region/län*** CV:0,32							
Ingen samhörighet	51	21	19	9	100	57	1,9
Inte särskilt stor samhörighet	12	53	28	7	100	426	2,3
Ganska stor samhörighet	4	32	56	8	100	755	2,7
Mycket stor samhörighet	4	16	40	40	100	219	3,2
Sambörighet med ort/kommun*** CV:0,23							
Ingen samhörighet	46	23	19	12	100	52	2,0
Inte särskilt stor samhörighet	11	48	33	8	100	328	2,4
Ganska stor samhörighet	6	34	51	9	100	784	2,6
Mycket stor samhörighet	5	24	43	28	100	297	2,9

Kommentar: För samhörighetsfrågans lydelse se figur 4. Det valda sambandsmättet Cramers V, visar den statistiska samvariationen mellan olika gruppindelningar och kan anta värde mellan 0 och 1. Ju närmre 1, desto mer relevant är variabeln för att förklara skillnader i upplevd samhörighet med Europa. Om det inte funnits några skillnader alls mellan hur t.ex. människor med olika utbildningsnivå identifierar sig med Europa hade sambandsmättet (CV) varit 0 för utbildning. Utbildningsvariabeln bygger på en fyrdelad variabel där Låg= ej fullgjord obligatorisk skola eller grundskola, Medellåg= gymnasium, folkhögskola eller motsvarande, Medelhög= eftergymnasial utbildning, men ej examen från högskola/universitet, Hög= examen från högskola/universitet. Låg hushållsinkomst =< 300 000, medel hushållsinkomst=300 001 på medel hushållsinkomst 300 001-700 000 och hög hushållsinkomst >700 001. Resultat inom parentes baseras på svarstal under 50 personer och bör tolkas med försiktighet. * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

ovanstående mönster skulle beskriva en person som är mest sannolik att känna sig som europé, så skulle det vara en äldre välutbildad kvinna med hög inkomst, som själv är uppvuxen i ett annat europeiskt land och har minst en förälder som också är det.

Till sist finns det också forskning som pekar på att personer som redan har en stark känsla av samhörighet med lägre samhällsnivåer är mer benägna att också känna samhörighet med Europa (Hadler, Tsutsui & Chin 2012). Det kan ses som en variant av gruppen av förklaringar som handlar om att vara väl förankrad i samhället, men knyter också an till den forskning som pekar på att det är vanligt att människor har flernivåidentifikation, dvs kan känna samhörighet med flera nivåer samtidigt (Herrmann, Risse & Brewer 2004; Bruter 2005; Berg 2007). I tabell 1 kan vi se att det är vanligare att de som känner samhörighet med lägre nivåer också känner samhörighet med Europa.

Avslutningsvis är det viktigt att påminna om det som antydde inledningsvis, nämligen att Europa och EU inte är samma sak. Det är med andra ord fullt möjligt för en person att känna sig som europé och ändå ha en negativ inställning till EU. Omvänt är det möjligt att en person av exempelvis strategiska och rationella skäl kan vara positiv till sitt lands EU-medlemskap utan att för den skull behöva känna sig som en europé. Det finns ofta en samvariation, men teoretiskt och konceptuellt är det olika saker. När det finns en samvariation kan vi också fundera på i vilken riktning sambandet går, det vill säga vad som påverkar vad. Oftast handlar det om saker som ömsesidigt kan påverka varandra över tid, men teoretiskt kan vi skilja mellan å ena sidan grundläggande värderingar och föreställningar – betraktat som *identifikation* – och å andra sidan attityder till olika dagspolitiska sakfrågor och fenomen, vilka antas formeras senare i livet och vara mer lättföränderliga i takt med samhällslig förändring (Almond & Verba 1963). EU-attityd kan ses som ett exempel på det senare.

5 Vilka grupper är mest positiva till EU?

Det finns två huvudgrupper av förklaringar till åsikter om EU: sådana som har att göra med egennytta, rationalitet eller ekonomisk nytta; och sådana som har att göra med kulturella faktorer, oftast identitet (Hooghe & Marks 2004). Dessa två huvudgrupper av förklaringar hänförs vanligen tillbaka till David Eastons banbrytande forskning om politiskt stöd på 1960- och 1970-talen. Easton klargjorde en skillnad

mellan vad han kallade specifikt respektive diffust politiskt stöd (Easton 1965). Den första varianten grundades i utilitaristiska (eller egennyttiga) uppfattningar, medan den andra handlade om en mer emotionell, eller känslomässig grund för politiskt stöd. Den här uppdelningen har också vidareutvecklats och testats av flera forskare gällande just attityder till europeisk integration (Gabel 1998). Olika studier har kommit fram till att den ena eller den andra förklaringen har större förklaringskraft, men att bägge har betydelse för människors uppfattningar om EU.

Utifrån egennytta förväntas de människor som kan tänkas ha mest att vinna på ett EU-medlemskap vara mest positivt inställda till EU (Hooghe & Marks 2004; Boomgaarden et al. 2011). Tidigare fanns det ett mönster i Sverige att män och äldre personer var mer positivt inställda till EU, men som framgår av tabell 2 finns det nästan ingen skillnad mellan män och kvinnor (samma medelvärde) i 2015 års SOM-undersökning. Åldersmässigt kan vi också notera en förändring, då det numera istället är den yngsta gruppen som uppvisar mest positiv inställning till EU, vilket egentligen kanske inte är så förvånande för en generation som inte har minnen från en tid före EU-medlemskapet.

Däremot kvarstår en del andra av de förväntade mönstren när det gäller vilka grupper som mest gynnas av fri rörlighet och mer konkurrens som en följd av ökad integration: Det är t.ex. vanligare att högutbildade, högre tjänstemän och boende i städer är mer positiva till EU. Placering på vänster-högerskalan har ändrats något mot tidigare, så att det är personer som anser sig stå mer i mitten och något till höger som är mest EU-positiva, snarare än de som anser sig stå långt till höger. Beträffande partisynpati ser vi liknande tendenser där sympatisörer till S, C, L (tidigare FP) och M är de som är mest positiva till EU, medan de övriga partiernas sympatisörer är mer negativa.

Den andra gruppen av förklaringsfaktorer handlar som tidigare nämnts om kulturella aspekter, eller det som Easton kallar för ett *diffust* stöd. Easton har uttryckt det ungefär på följande vis: "Alla politiska system förutsätter någon form av sammanhållande kitt för att kunna fungera – en känsla av samhörighet mellan medlemmarna. I avsaknad av en sådan känsla är det möjligt att det politiska systemet aldrig ens tar form, eller om det uppstår, inte överlever."² (Easton 1965: 176). Även andra lyfter fram en gemensam identitet som en förutsättning för en hållbar och legitim maktutövning (Weber 1946).

² Författarnas översättning. Originalcitaten lyder: "Underlying the functioning of all systems, there must be some cohesive cement – a sense of feeling of community amongst the members. Unless such sentiment emerges, the political system itself may never take shape or if it does, it may not survive".

TABELL 2 ATTITYD TILL EU I OLIKA GRUPPER, 2015 (PROCENT, MEDELVÄRDE OCH CRAMERS V)

	Mycket positiv	Ganska positiv	Varken eller	Ganska negativ	Mycket negativ	Ingen åsikt	Summa procent	Antal	Medelvärde
Samtliga	5	34	28	19	11	3	100	1 343	3,0
Kön CV:0,05									
Kvinna	5	33	29	20	10	3	100	668	3,0
Man	7	35	27	18	13	2	100	675	3,0
Ålder** CV:0,07									
16–29 år	5	43	23	18	5	6	100	171	3,3
30–49 år	6	36	27	18	11	3	100	376	3,1
50–64 år	5	30	27	22	14	2	100	371	2,9
65–85 år	4	33	30	19	23	2	100	425	3,0
Utbildning*** CV:0,13									
Låg	3	19	35	18	18	7	100	185	2,8
Medellåg	2	32	29	20	14	3	100	378	2,8
Medelhög	3	38	28	21	9	1	100	308	3,1
Hög	9	41	23	18	8	1	100	472	3,2
Hushållsinkomst*** CV:0,13									
Låg	5	25	31	19	14	6	100	379	2,9
Medel	4	32	28	21	13	2	100	597	2,9
Hög	7	46	24	16	6	1	100	367	3,3
Höger/vänster*** CV:0,11									
Klart till vänster	4	25	23	25	20	3	100	156	2,7
Något till vänster	4	34	30	22	8	2	100	271	3,0
Varken eller	4	26	34	20	11	5	100	372	2,9
Något till höger	5	45	25	15	9	1	100	411	3,2
Klart till höger	11	37	19	14	16	3	100	133	3,1
Partisympati*** CV:0,20									
Vänsterpartiet	3	26	17	32	21	1	100	101	2,6
Socialdemokraterna	4	30	36	19	8	3	100	321	3,1
Centerpartiet	4	49	21	18	5	3	100	102	3,3
Folkpartiet	8	45	18	18	6	5	100	65	3,3
Moderaterna	8	49	27	10	5	1	100	297	3,4
Kristdemokraterna	9	33	24	30	4	0	100	46	3,1
Miljöpartiet	3	48	27	16	4	2	100	92	3,2
Sverigedemokraterna	3	15	24	25	29	4	100	191	2,3
Feministiskt initiativ	4	19	22	26	29	0		27	2,6
Stad/land*** CV: 0,08									
Ren landsbygd	1	27	28	24	17	3	100	222	2,7
Mindre tätort	5	32	33	16	11	3	100	310	3,0
Stad/ större tätort	5	36	27	19	9	4	100	730	3,1
Sthlm, Gbg, Malmö	7	35	26	18	12	2	100	264	3,1
Yrkesgrupp (esec)*** CV:0,10									
Tjänstemän	6	41	25	17	10	1	100	624	3,1
Småföretagare	6	38	23	16	15	2	100	86	3,0
Lantbrukare	(0)	(29)	(36)	(21)	(14)	(0)	100	14	(2,8)
Arbetsledare	5	63	30	21	4	4	100	155	3,2
Arbetare	2	24	28	25	17	4	100	282	2,7
Sambörighet med Europa*** CV:0,23									
Ingen	2	16	26	15	33	8	100	117	2,3
Inte särskilt stor	1	23	29	27	15	5	100	507	2,7
Ganska stor	6	43	28	16	6	1	100	645	3,3
Mycket stor	15	48	20	10	5	2	100	183	3,6

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, vilken är Din inställning till EU?" med svarsalternativen mycket respektive ganska positiv, varken eller och ganska respektive mycket negativ samt ingen uppfattning. Procenten är beräknad bland personer som kryssat för något av de sex svarsalternativen. För tolkning av Cramers V, se tabell 1. I uträkningen av medeltalet utgår dem utan åsikt i frågan. Signifikansnivåer: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

Människor som känner en kulturell närhet till Europa och identifierar sig som europeer tenderar att också vara mer positiva till EU och euron än andra, medan en stark nationell identitet vanligen innebär en mer skeptisk EU-attityd (Hooghe & Marks 2004; Berg 2007). För att undersöka betydelsen av den europeiska identifikationen för attityder till EU använder vi här samma fråga som tidigare om hur stark samhörighet en person känner med Europa (men nu som en förklaringsfaktor istället). I tabell 2 kan vi se att det är ett tydligt mönster att personer som har svarat att de har en mycket stor samhörighet med Europa också i hög utsträckning är positivt inställda till EU.

I tabell 3 testar vi de viktigaste av de förklaringsfaktorer som vi har introducerat här ovan under kontroll för varandra i en regressionsanalys. På så vis kan vi testa hur starkt sambandet mellan europeisk identifikation och inställning till EU är, under kontroll för de övriga förklaringsfaktorerna. Som synes har europeisk identifikation en påtaglig förklaringskraft, och den kvarstår även när andra förklaringsfaktorer introduceras i modell 2 och 3. Det är tydligt i modell 3 att uppväxt och erfarenhet av att ha bott utomlands redan fångas upp i känslan av samhörighet med Europa och därmed inte bidrar med någon ytterligare förklaring på egen hand. I

övrigt är resultatet att yngre är något mer positiva till EU än äldre också signifikant, liksom högre utbildning även om det är en svag effekt. Det är också signifikant att personer som står längre till höger politiskt och de som har en högre hushållsinkomst är mer positivt inställda till EU.

Vi kan också se att andelen förklarad varians (R^2) är relativt låg, 0,15, vilket är vanligt i studier baserade på opinionsdata och indikerar att det naturligtvis även finns fler faktorer som har betydelse än bara de som finns med i modellen. I detta fall finns det alltså även annat som påverkar svenskarnas inställning till EU utöver de faktorer som ingår i tabell 3. En viktig aspekt att komma ihåg är att eftersom EU och EU:s politik förändras över tid så varierar också svenskarnas uppfattningar om hur EU-medlemskapet påverkar Sverige inom dessa politikområden.

6 EU-medlemskapets påverkan

I vilken utsträckning en individ uppfattar att EU-medlemskapet och den förda politiken inom olika politikområden leder till positiva konsekvenser, är i sig ytterligare en möjlig förklaring till olika attityder till EU. I tabell 4 har respondenterna fått ta ställning till hur de uppfattar att EU-medlemskapet har påverkat Sverige,

TABELL 3 INSTÄLLNING TILL EU (OSTANDARDISERADE REGRESSIONSKOEFFICIENTER)

BV: Inställning till EU	Modell 1 – b(SE)	Modell 2 – b(SE)	Modell 3 – b(SE)
Samhörighet med Europa	0,46** (0,04)	0,44*** (0,02)	0,44** (0,02)
Kvinna ¹		-0,06 (0,06)	0,05 (0,06)
Ålder ²			
30–49 år		-0,332*** (0,10)	-0,330*** (0,10)
50–64 år		-0,489*** (0,10)	-0,491*** (0,10)
65–85 år		-0,322** (0,10)	-0,298** (0,10)
Utbildning ³			
Medellåg		0,061 (0,10)	0,053 (0,10)
Medelhög		0,163 (0,10)	0,157 (0,10)
Hög		0,230* (0,10)	0,217* (0,10)
Hushållsinkomst	0,12** (0,04)	0,175*** (0,04)	
Vänster-högerideologi	0,08*** (0,02)	0,078** (0,02)	
Bott utomlands (ref:nej)			
Ja, norden			-0,05(0,14)
Ja, övr Europa		-0,04(0,14)	
Ja, övr världen		0,03(0,14)	
Uppväxt utomlands (ref:nej)			
Ja, norden			0,19 (0,13)
Ja, övr Europa		0,21 (0,11)	
Ja, övr världen		0,23(0,15)	
Konstant	1,81*** (0,10)	1,52*** (0,17)	1,46*** (0,17)
Antal	1 308	1 308	1 308
Adj R2	0,11	0,15	0,16

Kommentar: ¹Referenskategori man. ²Referenskategori 16–29 år. ³Referenskategori låg utbildning. För förklaring av variablerna se tabell 1. Signifikansnivåer: * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2015.

positivt eller negativt, inom ett urval av samhällsområden. Det mest slående i tabellen är den mycket stora skillnaden i bedömningsbalans mellan olika områden.

En del av dessa frågor har legat relativt stabilt i opinionen över tid, medan andra har varierat kraftigt. Alla frågor har inte ställts varje år, men de flesta frågor har ställts av och till under en längre period vilket möjliggör tidsjämförelser. Forskning och utbildning och företagets villkor tillhör de områden som oftast har fått positiva bedömningar gällande EU-medlemskapets påverkan, medan nationell självständighet, invandring och social trygghet är de frågor där en hög andel av svenskarna istället har gjort negativa bedömningar av EU:s påverkan. En fråga som svenskarna däremot har ändrat uppfattning om över tid är miljön. Sedan början av 2000-talet är bedömningsbalansen positiv, medan den var tydligt negativ under de första åren av EU-medlemskapet.

EU-medlemskapets konsekvenser för brottsbekämpningen är ett annat område där opinionen har förändrats kraftigt över tid. Från att konsekvenserna av EU-medlemskapet bedömts som övervägande negativa i slutet på 1990-talet har opinionen vänt och varit övervägande positiv vid mätningarna i slutet av 2010-talet för att 2015 landa på en nästintill neutral nivå. Även åsikterna om EU-medlemskapets konsekvenser för jordbruket har ändrats över tid. Bedömningen har dock – undantaget 2008 års mätning

– varit negativ. I 2015 års mätning når bedömningen av EU-medlemskapets konsekvenser inom jordbruket samma låga siffror som vid millenniumskiftet.

Bedömningen av ekonomin har varierat av och till under åren, vilket är naturligt eftersom det är ett område där stora skiften sker snabbare än i frågor som rör t.ex. invandring och social trygghet. Bedömningarna av medlemskapets påverkan på ekonomin blev klart mer negativa under krisåren 2011 och 2012, och bidrog i sin tur till den då allmänt mer negativa EU-opinionen under dessa år (Holmberg 2014). Eftersom även bedömningsbalansen för sysselsättningen är svagt positiv kan vi åter se att det finns en viss koppling mellan den allmänna EU-opinionen och utvecklingen av ekonomin (och framförallt medborgarnas bedömningar av EU:s påverkan på ekonomin).

Däremot bör vi inte nöja oss med att enbart lyfta fram bedömningen av ekonomin och dess koppling till EU-opinionen, utan det är också intressant att notera att vi i tidigare studier kunnat se samband mellan bedömningen av EU-medlemskapet på olika politikområden och den allmänna EU-opinionen. I en studie baserat på undersökningar utförda i samband med val till Europaparlamentet har Bové (2015) undersökt sambanden mellan bedömning av medlemskapets konsekvenser och inställning till EU-medlemskapet på fem områden över tid. Studien visar att åsikter om EU-medlemskapets påverkan på miljö,

TABELL 4 BEDÖMNING AV MEDLEMSKAPETS KONSEKVENSER INOM OLIKA OMRÅDEN 1997–2015 (BEDÖMNINGSBALANS)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Forskning/utbildn.	-	23	21	22	19	16	-	-	17	18	16	22	-	27	-	28	-	35	-
Brottsbekämpning	-35	-22	-23	-20	-14	-5	-13	-	-8	-2	-	2	-	16	-	22	15	-	1
Miljön	-14	-11	-10	-8	-6	-5	2	-	1	3	14	15	14	14	7	6	12	11	8
Företagens villkor*	32	20	17	26	9	13	13	-	6	12	-	19	-	-	15	-	10	22	-
Militära säkerheten	10	7	±0	6	6	11	6	-	-	-	14	-	16	-	12	-	-	16	13
Möjl. påverka EU	11	6	9	4	4	9	-	-	-	-	19	-	27	22	-	3	5	-	-1
Jämställdheten	-9	-8	-3	-5	-7	-6	-	-	-	-	5	1	-1	-	1	-	-1	-	-3
Sysselsättningen	-19	-15	-2	7	-3	-4	-6	-	-21	-8	14	5	-3	-2	-2	-5	-4	2	±0
Alkoholpolitiken	-	-	-	-	-	-	-	-	-16	-10	-11	-10	-	-	-4	-8	-	-7	-
Pris livsmedel	10	16	15	12	1	-8	-2	-	25	21	6	-16	-	-6	-	-	-	-	-
Ekonomin	-20	-19	-8	-4	-15	-16	-9	-	-14	-3	4	-4	-4	4	-16	-17	-8	5	-3
Sociala tryggheten	-28	-19	-16	-19	-15	-15	-	-	-	-	-9	-13	-9	-12	-13	-9	-10	-6	-10
Jordbruket	-9	-26	-32	-29	-19	-8	-4	-	-17	-10	-	2	-8	-	-9	-	-11	-	-27
Integritet internet	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-14	-	-	-	-15	-	-
Invandringen**	-	-	-9	-12	-18	-22	-	-	-22	-18	-16	-18	-12	-16	-15	-18	-22	-16	-23
Nat självständighet	-49	-48	-46	-49	-44	-41	-	-	-	-	-37	-	-	-39	-	-31	-	-26	-

Kommentar: Fråga 1997–2011: ”Vad anser du att medlemskapet i EU hittills inneburit för Sverige inom följande områden?” Fråga 2012–2015: ”Hur anser du att medlemskapet i EU påverkar Sverige inom följande områden?”. Bedömningsbalansen kan variera mellan +100 och -100 och visar andelen förbättring/positiva bedömningar minus andelen försämring/negativa bedömningar. År 1997 fanns inget explicit ”Ingen uppfattning”-alternativ. *Företagens konkurrensmöjligheter” 1997–2002. **Invandrare och flyktingar 1997–2011. Antalet svarspersoner har varit cirka 1 500 per år.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1997–2015.

sysselsättning, brottsbekämpning, jordbruk och ekonomin är kopplade till den allmänna EU-opinionen. Utöver en allt starkare effekt av konsekvensbedömningen av medlemskapet på de olika politikområdena över tid har även en polarisering skett. Skillnaden i sannolikhet att vara positiv till EU-medlemskapet, beroende på om påverkan av medlemskapet bedömts som positiv eller negativ inom politikområdena, har ökat under en 15-årsperiod. De som bedömde EU-medlemskapets inverkan på respektive politikområde som mest negativt 1999 är än mer negativa till EU-medlemskapet 2014. De som bedömde EU-medlemskapets inverkan på politikområdet som positivt var än mer positiva till EU-medlemskapet 2014 jämfört med 1999.

Figur 5 visar den polarisering som har skett på respektive politikområde sedan 1999. De mörkblå staplarna representerar förändringen i sannolikheten att vara positiv inställd till EU-medlemskapet om man är positiv till hur politikområdet har påverkats av EU-medlemskapet. De ljusblå staplarna visar istället på förändringen i sannolikhet att vara positiv till medlemskapet i EU om man tycker att medlemskapet har påverkat politikområdet negativt. Skillnaderna mellan de två staplarna visar på den polarisering som skett över tid.

Starkast polarisering har skett inom bedömningen av EU-medlemskapets påverkan på sysselsättningen följt av brottsbekämpning och miljö där sannolikheten att stödja EU-medlemskapet ökar bland de positivt inställda, och minskar bland de som är negativt inställda till medlemskapets konsekvenser för politikområden. Polariseringen inom ekonomin och jordbruket består främst av att de som bedömer konsekvensen av medlemskapet på

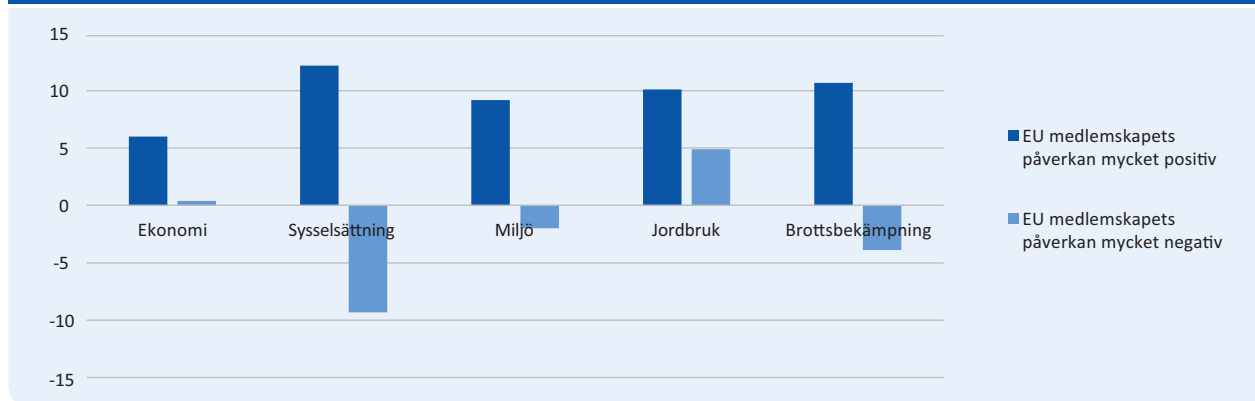
områdena som positivt blivit än mer positiva medan bland de som bedömer konsekvenserna som negativa minskar skillnaderna något. Sannolikheten att vara positivt inställd till Sveriges medlemskap i EU om man är positivt inställd till EU-medlemskapets konsekvenser på undersökta politikområden är i samtliga undersökta fall större 2014 än de var i början av Sveriges medlemskap i EU.

7 Stabila attityder till EU – identitet och sakpolitik spelar roll

Trots all turbulens rörande EU under 2015 har vi i den här rapporten visat att attityder till EU har stabiliserats. Uppgången i andelen som är för ett svenskt medlemskap i EU under hela 2000-talet fick en viss nedgång under de värsta krisåren men har nu återhämtats och ligger på nivåer som före krisen. Stödet kan dock summeras som ett stöd för status quo, dvs svenskarna är för det nuvarande medlemskapet men vill varken gå ur EU eller ha någon form av fördjupad integration. När det gäller identifikation är det tydligt att de flesta svenskar identifierar sig med fler än en samhällsnivå. Däremot är det inte lika hög andel som identifierar sig som européer (57 procent) som svenskar (85 procent).

Av de två huvudgrupperna av förklaringar till attityder till EU – egennyttan och identifikation – visade sig båda spela roll. Framförallt var betydelsen av europeisk identifikation påtaglig även under kontroll för andra faktorer. Men rapporten har också lyft fram att politiska sakfrågor och uppfattningar om hur dessa påverkar Sverige spelar roll för medborgarnas inställning till EU. Starkast polarisering kan ses mellan de som gör positiva respektive negativa bedömningar av EU-medlemskapets påverkan på sysselsättningen, brottsbekämpningen och miljön.

FIGUR 5 FÖRÄNDRING I PREDICERADE SANNOLIKHET ATT VARA FÖR EU-MEDLEMSKAPET EFTER BEDÖMNING AV MEDLEMSKAPETS KONSEKVENSER PÅ OLIKA OMRÅDEN (FÖRÄNDRING I PROCENT MELLAN 1999 OCH 2014)

Kommentar: För en detaljerad presentation av bakomliggande analys, se Bové 2015.
 Källa: Europaparlamentsvalundersökningarna 1999 och 2014.

Referenser

- Almond, Gabriel A. & Sidney Verba (1963) *The Civic Culture*. Boston, Little, Brown.
- Berg, Linda (2007) *Multi-level Europeans. The Influence of Territorial Attachments on Political Trust and Welfare Attitudes*. Göteborg, University of Gothenburg.
- Berg, Linda & Frida Vernersdotter (2015) "Svenskarna mer positiva till EU igen", in A. Bergström, B. Johansson, H. Oscarsson and M. Oskarson (Ed.) *Fragment*. Göteborg, SOM-institutet.
- Boomgaarden, Hajo G. , Andreas R. T. Schuck, et al. (2011) "Mapping EU attitudes: Conceptual and empirical dimensions of Euroscepticism and EU support." *European Union Politics* 12(2): 241-266.
- Bové, Klara (2015) *Does time make more converts than reason? An analysis of what drives public opinion towards the European Union in Sweden. Master's thesis in European Studies*. Gothenburg: Department of Political Science <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/44617>
- Brubaker, Rogers & Frederick Cooper (2000) "Beyond 'identity'." *Theory and Society* 29: 1-47.
- Bruter, Michael (2005) *Citizens of Europe? The Emergence of a Mass European Identity*. New York, Palgrave MacMillan.
- Checkel, Jeffrey T. & Peter J. Katzenstein (2009) *European Identity*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Easton, David (1965) *A Systems Analysis of Political Life*. Chicago, The University of Chicago Press.
- Gabel, Matthew J. (1998) "Public Support for European Integration: An Empirical Test of Five Theories." *The Journal of Politics* 60(2): 333-354.
- Hadler, Markus, Kiyoteru Tsutsui, et al. (2012) "Conflicting and Reinforcing Identities in Expanding Europe: Individual- and Country-Level Factors Shaping National and European Identities, 1995–2003." *Sociological Forum* 27(2): 392-418.
- Herrmann, Richard K., Thomas Risse, et al., Eds. (2004) *Transnational Identities. Becoming European in the EU. Governance in Europe*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Holmberg, Sören (2014) *Opinionsfallet för EU bromsar upp*. Stockholm: Svenska institutet för europapolitiska studier (Sieps).
- Hooghe, Liesbet & Gary Marks (2004) "Does Identity or Economic Rationality Drive Public Opinion on European Integration?" *PS: Political Science & Politics* 37(3): 415-420.
- Lawler, Edward (1992) "Affective attachments to nested groups: a choice-process theory." *American Sociological Review* 57(3): 327-339.
- Oscarsson, Henrik E. & Sören Holmberg, Eds. (2013) *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, Eds. (2004) *Kampen om euron*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Weber, Max (1946) *Selected Works*. New York, Oxford University Press.